ŠVEDSKA J.A.K. BANKA - PRIMJER ALTERNATIVNOM PRISTUPU U BANKARSTVU

Suad Bećirović, prof. dr

Internacionalni – Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Srbija

s.becirovic@uinp.edu.rs

Apstrakt

Ovaj rad želi analizirati jednu unikatnu banku u današnjem modernom finansijskom sistemu. J.A.K. banka iz Švedske opovrgava veliki broj stavova, prihvaćenih u današnjoj teoriji o bankarstvu. Ova banka ne plaća kamatu na depozite, niti naplaćuje kamatu za kredite, osim administrativnog troška za pokrivanje transakcionih troškova. J.A.K. banka je kooperativa, koja ne želi ostvariti dobit, već ima idealistične motive i širi svoju viziju i misiju, prije svega, kroz edukaciju svojih članova i simpatizera. Tako da u ovome radu želimo prikazati princip funkcionisanja banke i kritički analizirati održivost ovog sistema. Također želimo uporediti ovaj sistem sa islamskim bankarstvom i analizirati mogućnost primjene ovog koncepta u Srbiji.

Ključne riječi: J.A.K. banka, Švedska, beskamatno bankarstvo, islamsko bankarstvo, alternativno bankarstvo, kreditna zadruga

THE SWEDISH JAK BANK - AN EXAMPLE FOR AN ALTERNATIVE APPROACH IN BANKING

Abstract

This paper tries to analyse a unique bank in today's financial system. JAK members bank from Sweden rejects many theses accepted in today's banking theory. This bank does neither pay any interest on its deposits nor ask for interest for given loans, except the administrative fee for covering its transaction costs. JAK members bank is a cooperative, which does not strive to make profit, but has idealistic motives and propagates its vision and mission, above all, through education of its members and sympathisers. Thus, in this paper we want to present the manner in which this bank works and critically analyse the sustainability of this system. Furthermore, we want to compare this system with Islamic banking and analyse the possible implementation of this concept in Serbia.

Keywords: JAK bank, Sweden, interest-free banking, Islamic banking, alternative banking, credit union

JEL codes: G21

UVOD

Nakon najnovije finansijske krize, koja je počela 2007. godine u SAD-u, u teoriji i praksi se sve više razmišlja o održivosti trenutnog finansijskog sistema, kao i o

moгуćem alternativama. Već dugi niz godina se uspješno realiziraju projekti, koji bi se mogli klasifikovati u domen "alternativnih finansija". Poseban naglasak kod alternativnih finansija jeste kooperativnost, tj. međusobna pomoć među učesnicima u ovakvim projektima. Tako se i razvijao novi koncept finansiranja pod nazivom "Mikrofinansiranje", kojeg je prvo primijenila Grameen Bank iz Bangladeša, a njen osnivač, Muhammed Junus, dobio je Nobelovu nagradu za svoje djelo. Međutim, treba naglasiti da koncept kooperativnog finansiranja nije novi fenomen, jer on već postoji duže od 200 godina kada su se osnovale kreditne zadruge. Jedna od najpoznatijih kreditnih zadruga formirana je od strane Fridriha Raifaisena (*Friedrich Raiffeisen*) sredinom 19. stoljeća u Njemačkoj. Motivacija za osnivanje kreditne zadruge bilo je omogućavanje povoljnih kredita za poljoprivrednike i zanatlije u tom dobu. [1, str. 1527] Također su i tada postojale zadruge, koje nisu koristile kamatu za privlačenje štednje. 1775. godine je Ričard Ketli (Richard Ketley) osnovao štednu zadrugu u Birminghamu, gdje je svaki štediša štedeo za svoju kuću i imao pravo uzeti zajam po rotacionom principu, tj. prema izvlačenju imena, sve dok svaki štediša nije dobio dovoljno novca za rješavanje svojeg stambenog pitanja. Nakon toga se je ova zadruga ukinuta. [8, str. 53]

U sjevernoj Evropi se već decenijama praktikuje jedan model beskamatnog bankarstva, koji na našim prostorima još nije u dovoljnoj mjeri poznat. Naime radi se o pokretu sa inicijalima "J.A.K.", koja je skraćenica za *Jord, Arbete, Kapital* = Zemlja, Rad, Kapital (u smislu fizičkog kapitala, kao što su kuće, mašine i slično). Ovaj pokret je nastao 1930-ih godina u Danskoj u vremenu svjetske ekonomske krize. U tom dobu, poljoprivrednici su bili prezaduženi, uprkos činjenici da su njihova imanja bila profitabilna. Zato su se poljoprivrednici ujedinili sa trgovcima i proizvođačima da bi razvili sopstvenu - beskamatnu - alternativu za finansiranje. [11, str. 193] Uprkos uspješnoj primjeni ovog projekta, danska vlada je zabranila rad ovom pokretu od 1934. do 1938. godine. Nakon kratke pauze i određene reorganizacije, pokret je opet počeo sa radom 1950-ih godina u Danskoj i 1960-ih godina u Švedskoj.

U ovome radu želimo se koncentrisati na švedsku verziju J.A.K. modela. Cilj J.A.K. zadruge jeste razvoj sistema gdje će kamata na kredite biti suvišna, u cilju razvoja ekonomije bez inflacije i nezaposlenosti, koja je također u ravnoteži sa prirodom. [11, str. 194] Sada se postavlja bitno pitanje: zašto ovaj pokret izbjegava kamatu? Obzirom da je pokret politički i vjerski nezavisan, vjerski propisi nisu uticali na odluku o izbjegavanju kamate. Prema mišljenju osnivača banke, ispravno je uzimati novac za rad, ali nije ispravno zarađivati novac na osnovu novca. Također, kamata ima negativne posljedice na društvo. Na primjer: kamate prouzrokuju rast cijena, jer proizvođači moraju povećati svoje cijene zbog troškova kamate. Zato postoji i mišljenje da kamatna stopa prouzrokuje preveliku eksploataciju prirodnih resursa, što je suprotno održivom razvoju. Štaviše, u jednoj privredi baziranoj na kamati, vrši se preraspodjela imovine od pojedinaca, koji posjeduju manje, ka onima, koji imaju više, što vodi do koncentracije imovine u malom broju ljudi. Obzirom da se savremeni monetarni sistem zasniva na dugu, tj. današnji novac je dug koji se mora vratiti sa kamatom, postoji novčana masa koja raste eksponencijalno. A sve što raste eksponencijalno će postići svoju lomnu tačku. [19]

Obzirom da smo kroz ranija istraživanja došli do sličnih stavova vezano za uticaj kamate na privredni i društveni razvoj, to nam je bila jedna od glavnih motivacija da analiziramo koncept rada ovakve banke.

Kod J.A.K. banke radi se o profesionalnoj banci sa oko 38.000 članova. Od 1997. godine, ova kooperativa dobila je licencu kao banka. Bitno je naglasiti da ova banka smatra da nema klasične klijente, nego samo "članove". Članovi su vlasnici banke, ali mogu imati samo jednu akciju u banci, tj. oni imaju samo jedan glas u skupštini akcionara. Razlog je taj što se kroz jedan demokratski proces želi upravljati bankom. Također, članovi banke niti dobijaju, niti plaćaju kamatu. Članovi JAK-a mogu istovremeno biti vlasnik, štediša i dužnik. Sve uloge može preuzeti ista osoba.

Kod ove banke postoji interesantan koncept marketinga. Banka se nikada ne reklamira u dnevnim novinama ili u drugim medijama, nego vrši svoj marketing isključivo putem seminara za svoje članove i zainteresovana lica. Svrha seminara jeste objašnjenje zašto je beskamatna ekonomija bitna i kako banka funkcioniše. [10, str. 9] Ovaj obrazovni program je jedan od glavnih strateških ciljeva za banku i njene članove. Da bi banka imala dovoljan broj svojih "ambasadora", J.A.K. organizuje svoju školu dva puta godišnje. U ovoj školi se vrši razmjena mišljenja između članova i uprave banke. I nakon ovog dvodnevnog seminara, učesnici postaju ambasadori banke, koji će širiti viziju i misiju banke po cijeloj zemlji. [10, str. 8]

PRINCIP FUNKCIONISANJA BANKE

J.A.K. niti daje, niti uzima kamatu. Tako da svako ko štedi i ostavlja novac banci, ne ostvaruje prihode od kamate. Ali kada štediša uzima kredit ne mora plaćati kamatu. Kada posmatramo raspodjelu kamatnih prihoda i rashoda pojedinaca kod klasičnih banaka, u većini slučajeva će pojedinac imati veće rashode od kamate nego prihode. Ovo pokazuje i podatak iz Njemačke, gdje su ukupni troškovi kamate za 80% domaćinstava veći kamatni rashodi nego prihodi. Drugim riječima, oni su gubitnici kamatnog sistema. [11, str. 35] Sistemom beskamatnih depozita i kredita se izbjegava ova situacija. S druge strane, pojedinci, koji isključivo žele da ostvare prihode od kamate na svoje depozite, neće biti spremni da ostave svoju uštedevinu J.A.K. banci.

Depoziti članova banke finansiraju sve kredite koje banka odobrava. Eksterno finansiranje banke ne postoji, tako da ukupni krediti ne mogu biti veći od uštedevine članova i sopstvenog kapitala banke. Da bi se postigla finansijska ravnoteža banke, svako ko želi pozajmiti novac od banke mora istovremeno štedeti novac u istom iznosu kao što je odobreni kredit. [19] Na ovaj način želi se postići efekat jednakosti prihoda i rashoda, tako da sistem funkcioniše i kod padajućeg broja članova, a ne samo kod rastućeg broj kao što je slučaj kod klasičnih štedno-hipotekarnih društava. Do 2003. godine, banka je zahtijevala od svojih štediša da posjeduju određeni iznos uštedenog novca prije što se može odobriti kredit. [1, str. 19-20] Danas banka zahtijeva od svakog korisnika kredita jedan vid sigurnosnog depozita u iznosu od 6% kredita (*loan equity deposit*). Ovaj novac se koristi za povećanje rezerve banke, jer da bi J.A.K. banka održala svoju licencu kao banka, ona mora imati rezervu u

vidu sopstvenog kapitala od oko pet miliona eura. Ukoliko član na vrijeme otplaćuje kredit, ovaj novac mu se vraća nakon što je vratio ukupni dug u vremenskom periodu od 7 do 19 mjeseci. [1, str. 30] Bitno je napomenuti da ova svota novca ne generiše tzv. "štedne poene". Također, banka dodatno finansira potrebne rezerve putem članskog depozita. Tako da svaki novi član mora ostaviti 200 švedskih kruna na ime depozita.

Obzirom da banka ne naplaćuje kamatu na svoje kredite, ona mora pronaći način kako da finansira svoje administrativne troškove. U 2013. godini, ovi administrativni troškovi su iznosili 33,7 miliona švedskih kruna (oko 3,6 miliona eura). [18] Ovi administrativni troškovi se finansiraju putem takse za kredit i članarine. Svaki član plaća godišnje 250 kruna u vidu članarine. Pored toga, svaki J.A.K. kredit prouzrokuje administrativne troškove u iznosu od 3% preostalog duga, gdje se za obračun koristi konformni metod. Ovaj iznos je fiksiran tokom cijelog kreditnog perioda, što znači da se administrativni trošak samo može povećati ili smanjiti za nove kredite. Tako svaki član zna koliko će iznositi ukupni troškovi kredita unaprijed. [18]

Zbog ovih pravila, krediti J.A.K. banke nisu besplatni, ali su bez kamate, jer se taksa isključivo koristi radi pokrivanja administrativnih troškova, a ne radi isplate novca štedišama i vlasnicima banke. Bitno je napomenuti da ova administrativna taksa važi za sve korisnike kredita - nezavisno od pojedinačnog kreditnog rizika - i ne kalkuliše se posebno za svakog korisnika kredita.

Sama procedura odobravanja kredita je slična kao i kod klasičnih bankarskih kredita. J.A.K. banka provjerava na početku da li su prihodi korisnika kredita dovoljni za finansiranje mjesečnih izdataka: otplata dijela glavnice, troškovi kredita i obavezna štednja. Iznos obavezne štednje će svakom članu biti dostupan na kraju kreditnog perioda, ali do tada se mogu posmatrati kao mjesečni rashod, jer se radi o obaveznom odvajanju od mjesečnih prihoda korisnika. [18] Pored toga, od korisnika kredita se traži garancija za odobravanje kredita. Garancije su normalno u obliku nekretnina, ali i hartije od vrijednosti (akcije i obveznice) se prihvataju. Štaviše, žiranti se koriste kao obezbeđenje za kredite. [18]

Sa aspekta upravljanja kreditnog rizika, bitno je napomenuti, da zbog obavezne štednje tokom otplate kredita, svaki korisnik kredita preuzima i moguće gubitke tokom otplate kredita - što je veći iznos kredita, veća je i štednja, pa time mora preuzeti veći rizik. Također, da bi se banka osigurala protiv gubitaka, samo se 80% depozita koriste za kredite, dok se preostali iznos ulaže u državne obveznice ili slične hartije od vrijednosti, da bi se sačuvala likvidnost banke. [1, str. 30]

PRIMJER OBRAČUNA KREDITA U J.A.K. BANCI

Na osnovu datih uvodnih informacija, želimo predstaviti primjer o načinu obračuna troškova kod kreditnog ugovora u J.A.K. banci. Pretpostavimo situaciju da član banke želi uzeti kredit u iznosu od 10.000 € sa rokom otplate od 10 godina. Otplata kredita će se izvršiti na mjesečnom nivou. Pored toga pretpostavljamo da član nema prethodnu uštedevinu u banci.

Da bi odrijedili amortizacioni plan, koriste se klasični obrasci za izradu plana otplate kredita sa jednakim ratama uz nejednake anuitete. Za mjesečnu ratu koristimo sljedeći obrazac:

$$R = \frac{C_0}{n} = \frac{10.000}{(10 * 12)} = 83,33 \text{ €}$$

gdje je:

R = mjesečna fiksna rata

C₀ = iznos kredita

n = ukupni broj rata

Obzirom da je ukupni iznos kredita 10.000 €, dijelimo ovaj iznos sa ukupnim brojem mjeseci tokom kreditnog perioda, tj. 10 godina po 12 mjeseci. Tako da dobijamo mjesečnu fiksnu ratu od 83,33 €. Obzirom da svaki član mora, pored otplate glavnice, isti iznos da štedi, član mora dodatno uštedeti 83,33 € mjesečno.

Sljedeće pitanje je kako se izračunavaju administrativni troškovi. Ovdje se koristi obrazac za kamatnu stopu, obzirom da visina administrativnih troškova zavisi od preostale glavnice. J.A.K. banka koristi konformni metod za obračun administrativnih troškova, tj. sljedeći obrazac:

$$q' = \left(1 + \frac{p}{100}\right)^{\frac{1}{n}} = \left(1 + \frac{3}{100}\right)^{\frac{1}{12}} = 1,002466$$

gdje je:

p = godišnji iznos administrativnih troškova

n = vremensko razdoblje

Obzirom da banka računa sa 3% administrativnih troškova na godišnjem nivou, konformnim metodom dobijamo mjesečni iznos administrativnog troška od 0,247%.

Donja tabela nam pokazuje da administrativni trošak kod prvog anuiteta iznosi 24,66 €. Na početku šeste godine iznosi još 12,33 €, a kod zadnjeg anuiteta 0,21 €. Kod donjeg primjera ukupni administrativni trošak za ovaj primjerni kredit iznosi 1.492,09 €, odnosno nepuno 14,92% pozajmljene glavnice.

Zbog pada mjesečnog administrativnog troška, anuiteti počinju sa 191,33 € u prvom mjesecu, a zadnji anuitet će iznositi 166,87 €.

Ovaj primjer pokazuje posebnost J.A.K. kredita. Nakon kreditnog perioda, korisnik kredita ne samo da neće više imati dug, nego će imati na raspolaganju ukupnu uštedevinu u iznosu pozajmljene svote, tj. u ovome primjeru od 10.000 €. Ovaj iznos član banke može koristiti ukoliko je bilans poena za štednju izjednačen. [18] Kao što je već rečeno na početku, da bi član J.A.K. banke mogao uzeti kredit, on mora uplatiti depozit u iznosu od 6% kreditnog iznosa, tj. u ovom slučaju 600 €. Također, ovaj iznos će se vratiti kada korisnik kredita u potpunosti otplati svoj kredit.

U ovome sistemu postavlja se jedno posebno pitanje: šta ako je član u stanju isplaćivati ratu za otplatu kredita (uključujući administrativne troškove), ali ne ratu za mjesečnu štednju? U tom slučaju član ne može uzeti kredit, jer J.A.K. banka smatra mjesečnu štednju obaveznom, obzirom da ova štednja daje dodatnu stabilnost i balansira između prihoda i rashoda u J.A.K. sistemu. [18] Da bi se riješio ovaj problem, svaki član, koji nije u stanju da finansira cio anuitet, može zamoliti drugog člana da štedi za njega. Ova praksa je nastala spontano među članovima porodice i prijatelja osoba, koji nisu bili u stanju da finansiraju obaveznu mjesečnu štednju. Tzv. bodovi za štednju mogu se donirati drugoj osobi. Tako ukoliko se donira

dovoljan broj bodova za štednju, može znatno smanjiti iznos kojeg korisnik kredita mora štedeti svakog mjeseca - čak se može na taj način izbjeđavati štednja - a banka može i dalje sačuvati svoju finansijsku ravnotežu.

Tabela 1. Amortizacioni plan za primjerni kredit J.A.K. banke

Godina	Preostali dug na početku godine (1)	Administrativni trošak na početku godine (2) = (1)*q'	Mjesečna rata (3) = $C_0/120$	Mjesečna štednja (4) = $C_0/120$	Anuitet (5) = (2)+(3)+(4)	Preostali dug na kraju godine (6) = (1)-(3)
1	10.000,00 €	24,66 €	83,33 €	83,33 €	191,33 €	9.000,00 €
2	9.000,00 €	22,20 €	83,33 €	83,33 €	191,12 €	8.000,00 €
3	8.000,00 €	19,73 €	83,33 €	83,33 €	190,92 €	7.000,00 €
4	7.000,00 €	17,26 €	83,33 €	83,33 €	190,71 €	6.000,00 €
5	6.000,00 €	14,80 €	83,33 €	83,33 €	190,51 €	5.000,00 €
6	5.000,00 €	12,33 €	83,33 €	83,33 €	190,30 €	4.000,00 €
7	4.000,00 €	9,87 €	83,33 €	83,33 €	190,10 €	3.000,00 €
8	3.000,00 €	7,40 €	83,33 €	83,33 €	189,89 €	2.000,00 €
9	2.000,00 €	4,93 €	83,33 €	83,33 €	189,69 €	1.000,00 €
10	1.000,00 €	2,47 €	83,33 €	83,33 €	189,48 €	0,00 €
	UKUPNO	1.492,09 €	10.000,0 €	10.000,0 €	21.492,9 €	

Mogućnost doniranja bodova za štednju dovelo je do razvoja novog finansijskog proizvoda: kredit uz podršku štednje (*support savings loan*). Kod ovog proizvoda, štednja se ne vrši od strane korisnika kredita, nego od strane grupe ljudi, koji žele pomoći određenoj instituciji. Ova vrsta kredita se odobrava samo organizacijama i privrednim društvima (ne fizičkim licima). [18] Kredit uz podršku štednje se koristi i od strane švedskih lokalnih samouprava kao podrška lokalnom ekonomskom razvoju. Lokalna samouprava štedi u J.A.K. banci i nudi svoje štedne poene lokalnim kompanijama, koje ispunjavaju određene kriterije. Lokalna samouprava bira kompaniju, a J.A.K. banka ocjenjuje kreditnu sposobnost kompanije, tako da banka i dalje odlučuje da li će kompanija dobiti kredit ili ne.

Bitno je napomenuti da su administrativni troškovi za kredite bez garancije (jemstva) i bez štednje veći od standardnih kredita, jer sadrže veći rizik. Obzirom da je rizik veći, bankarska regulativa zahtijeva veći iznos sopstvenog kapitala banke, što se obezbjeđuje većim administrativnim troškom u iznosu od 4,5% kreditnog iznosa. [18]

PODSTICAJ ZA ŠTEDNJU PUTEM ŠTEDNIH POENA (SAVING POINTS)

Kada bi ljudi mogli da biraju: da li da se zaduže bez kamate ili da štede bez kamatnih prihoda, većina bi sigurno izabrala prvu alternativu. Obzirom da je samo mali broj pojedinaca u prilici da štedi novac, prije svega veću količinu novca tokom dužeg vremenskog perioda, ponuda depozita bi bila mala. Da bi riješili ovaj

problem, J.A.K. je razvijao sistem tzv. "štednih poena". Putem ovog sistema, se vrši klasifikacija prioriteta za odobravanje kredita i obračun za vraćanje kredita. Zbog ovog sistema ljudi štede iz više razloga:

- da bi dobili kredit;
- da bi smanjili štednju tokom otplate kredita;
- da bi se zaštitili od eventualnih problema tokom otplate kredita;
- da bi poklonili štedne poene drugoj osobi. [1, str. 26]

Za prikazivanje načina obračuna štednih poena koristimo sljedeći primjer: [18]

- Osoba A je novi član J.A.K. banke i ona počinje sa 0 poena.
- Kada osoba A štedi novac, dobija pozitivne poene.
- Kada osoba A uzima kredit, dobija negativne poene.
- Kada osoba štedi 1.000 švedskih kruna (SEK) u J.A.K. banci u jednom mjesecu ona dobija +1.000 štednih bodova. Sada:
 - ako osoba A podigne svojih 1.000 SEK iz J.A.K. banke, ona i dalje ima 1.000 štednih poena.
 - ukoliko osoba A ne podigne svojih 1.000 SEK iz J.A.K. banke, tada dobija dodatnih 1.000 štednih poena, što znači da će imati ukupno 2.000 poena (iz prethodnog i tekućeg mjeseca).
 - ukoliko osoba A još dodatno uplaćuje 1.000 SEK u trećem mjesecu na svoj račun, tada će imati ukupno 2.000 SEK na svom računu. Zbog ukupnog stanja na računu od 2.000 SEK osoba A će dobiti +2.000 štednih poena plus 1.000 poena, jer nije podigla novac deponovan u prethodnom mjesecu. Tako da osoba sada ima ukupnih 3.000 štednih poena.

Sistem na prvi pogled izgleda komplikovan, međutim, ukoliko član banke redovno štedi dodatni poeni se jednostavno izračunavaju tako što se trenutno stanje na računu izjednačava sa novim bodovima i dodaju se uz već stečene poene. Donja tabela pokazuje kako bi se bodovi razvijali ukoliko osoba svakog mjeseca ostavlja 1.000 SEK na svoj račun. Osoba će na osnovu ukupne uštede od 12.000 SEK dobiti 78.000 bodova. Ovo se može izračunati sljedećim obrascem:

$$\text{ŠP} = \frac{(PS + ZS)}{2} * t$$

gdje je:

ŠP = štedni poeni

PS = početno stanje štednje na kraju prvog mjeseca

ZB = završno stanje štednje na kraju zadnjeg mjeseca perioda

t = ukupni broj mjeseci štednje u periodu

Tabela 2. Primjer obračuna bodova za štednju sa kontinuiranom štednjom

Mjesec	Mjesečna štednja u SEK	Ukupna štednja u SEK	Novi bodovi u mjesecu	Ukupni bodovi
1	1.000	1.000	1.000	1.000
2	1.000	2.000	2.000	3.000
3	1.000	3.000	3.000	6.000
4	1.000	4.000	4.000	10.000
5	1.000	5.000	5.000	15.000
6	1.000	6.000	6.000	21.000
7	1.000	7.000	7.000	28.000
8	1.000	8.000	8.000	36.000
9	1.000	9.000	9.000	45.000
10	1.000	10.000	10.000	55.000
11	1.000	11.000	11.000	66.000
12	1.000	12.000	12.000	78.000

S druge strane, ukoliko bi osoba samo jedanput, tj. na početku mjeseca uštedela 1.000 SEK, bez podizanja ušteđevine tokom sljedećih 11 mjeseci, imala bi ukupno 12.000 bodova, što se može izračunati pomoću gornjeg obrasca:

$$\text{\textit{ŠB}} = \frac{(1000 + 1000)}{2} * 12 = 12.000$$

Kada član uzme kredit kod J.A.K. banke, tada će on dobiti, po istom sistemu, negativne poene za štednju. Naprimjer: ukoliko osoba uzme kredit u iznosu od 12.000 SEK razvoj bodova će izgledati ovako:

Tabela 3. Primjer obračuna bodova za štednju kada se uzima kredit

Mjesec	Preostali dug na početku mjeseca	Otplata rate	Novi bodovi u mjesecu	Ukupni bodovi
1	12.000	0	-12.000	-12.000
2	11.000	1.000	-11.000	-23.000
3	10.000	1.000	-10.000	-33.000
4	9.000	1.000	-9.000	-42.000
5	8.000	1.000	-8.000	-50.000
6	7.000	1.000	-7.000	-57.000
7	6.000	1.000	-6.000	-63.000
8	5.000	1.000	-5.000	-68.000
9	4.000	1.000	-4.000	-72.000
10	3.000	1.000	-3.000	-75.000
11	2.000	1.000	-2.000	-77.000
12	1.000	1.000	-1.000	-78.000

Ova tabela pokazuje da osoba, koja želi izjednačiti svoje štedne poene, mora štedeti isti iznos kao što je mjesečna rata, tj. 1.000 SEK u ovom slučaju. Kada uzmemo primjer sa mjesečnom uplatom od 1.000 SEK i generisanih štednih poena, dobijamo gornju tabelu sa +78.000 bodova, i time bi se izjednačili štedni poeni.

Da bi upravljali količinom štednje, banka je uvela tzv. "štedni faktor" (*savings factor*). Ukoliko banka želi da privlači veću štednju može više vrednovati štednju

većim faktorom. S druge strane, ukoliko želi da smanji potražnju za kreditima, ona može smanjiti ovaj faktor.

POREĐENJE J.A.K. MODELA I KLASIČNOG BANKARSKOG KREDITA

U ovome odjeljku želimo uporediti troškove klasičnog bankarskog kredita i kredita od J.A.K. banke. Koristićemo jedan hipotetični bankarski kredit sa sljedećim karakteristikama:

- Iznos kredita: 10.000 €;
- Administrativni trošak obrade zahtjeva za kredit: 3% od kreditnog iznosa;
- Rok otplate: 10 godina, odnosno 120 mjeseci;
- Nominalna kamatna stopa: 6%;
- Sigurnosni depozit: 10% kreditnog iznosa;

Ovaj primjer koristi minimalnu nominalnu kamatnu stopu od 6%, gdje pretpostavljamo da bankarska marža iznosi 3%, a štedišama pripada kamata od 3%. Pored troškova kamate, dužnik mora imati sigurnosni depozit, tj. on kao dodatnu garanciju za kredit mora držati 10% kreditnog iznosa na posebnom računu i ovaj iznos ne može koristiti niti dobija kamatu na iznos. Također, odmah na početku, se odbija administrativni trošak za obradu zahtjeva za kredit, u ovom slučaju pretpostavimo 3% kreditnog iznosa. Zato, korisnik klasičnog bankarskog kredita može neto samo koristiti 8.700 € kreditnog iznosa, jer mora financirati administrativni trošak i sigurnosni depozit. Također, kod J.A.K. banke postoji jedna vrsta "sigurnosnog depozita", tj. 6% kreditnog iznosa korisnik J.A.K. kredita mora odvojiti radi privremenog finansiranja sopstvenog kapitala J.A.K. banke. Tako da korisnik neto može koristiti samo 9.400 €.

Obzirom da kamatna stopa bankarskog kredita iznosi 6%, a administrativni trošak J.A.K. banke 3%, naravno da će korisnik J.A.K. kredita platiti otprilike duplo manji finansijski trošak. Procentualno opterećenje finansijskim rashodom iznosi 29,45% glavnice kod bankarskog kredita, dok ovo opterećenje kod J.A.K. kredita iznosi samo 14,92%. Obzirom da J.A.K. banka putem administrativnog troška samo finansira svoje administrativne rashode, a štedišama ne isplaćuje kamatu, J.A.K. banka će imati uvijek konkurentsku prednost nad bankarskim kreditom sa aspekta finansijskih troškova, koji pored administrativnih troškova, profitne marže banke, mora i isplatiti kamatu štedišama.

Glavna razlika između klasičnog bankarskog kredita i J.A.K. kredita jeste u tome što postoji obavezna štednja pa će time korisnik kredita uštedeti iznos kredita i iznos sigurnosnog depozita, dok će kod klasičnog kredita banka isplatiti korisniku kredita samo sigurnosni depozit.

Na osnovu iznesenog, može se argumentirati da su J.A.K. krediti znatno povoljniji i korisniji za štediše. Međutim, ovdje bi se moglo argumentirati da ako bi štediša kod klasične banke štedeo mjesečni iznos rate za otplatu kredita i uložio istovremeno iznos rate na štedni račun, koji bi npr. nosio kamatnu stopu od 3% godišnje, tada bi štediša imao kamatni prihod od istih 1.492,09 € (koliko iznosi administrativni trošak kod J.A.K. kredita), pa time imao ukupnu imovinu od 11.492,09 € na raspolaganju

(bez sigurnosnog depozita). Kada bi sada uporijedili ukupnu takvu uštedevinu (sa sigurnosnim depozitom) dobili bi ukupnu uštedevinu od 12.492,09 €, nasuprot ukupne otplate od 12.944,87 €, znači "deficit" od -452,78 €. S druge strane, J.A.K. kredit ima ukupnu uštedevinu od 10.600 € i ukupnu otplatu od 11.492,09 €, tj. deficit od -892,09 €. Naravno, ovdje treba napomenuti da je neto kreditni iznos veći kod J.A.K. kredita, što je pozitivno za ovaj kredit. Ipak ovo treba uzeti u obzir kod ekonomske analize J.A.K. kredita, pogotovu kada razlika između aktivne i pasivne kamatne stope nije mnogo velika. Ali, u praksi kod klasičnih bankarskih kredita ne postoji **obavezna** štednja, jer banke žele kroz niske mjesečne anuitete da privlače što veću potražnju za kreditima. Kod J.A.K. kredita korisnik neće imati samo koristi od pozajmljenog novca, već će imati i sopstveni kapital koji može koristiti za potrošnju ili neku investiciju. Na taj način postoji jedna vrsta odgoja za štednju.

Tabela 4. Poređenje troškova kod klasičnog bankarskog kredita i kredita J.A.K. banke

	Klasični bankarski kredit	Kredit od J.A.K.
Period otplate	10 godina	10 godina
Iznos kredita	10.000,00 €	10.000,00 €
Umanjenje isplaćenog kreditnog iznosa	1.300,00 €	600,00 €
Neto kreditni iznos	8.700,00 €	9.400,00 €
Kamatna stopa / Administrativni trošak	6%	3%
Ukupni rashod kamate / administrativni rashodi	2.944,87 €	1.492,09 €
Opterećenje finansijskih troškova od glavnice	29,45%	14,92%
Ukupni iznos otplate nakon 10 godina	12.944,87 €	21.492,09 €
Uštedovina nakon 10 godina	1.000 €	10.600,0 €

Sa makroekonomskog aspekta, također, postoji velika razlika između klasičnog bankarskog kredita i J.A.K. kredita. Obzirom da kod klasičnog kamatnog sistema vremenom nastaje efekat kamate na kamatu, tj. imovina štediša, prije svega osoba bez kreditnih obaveza, će se u kratkom roku naglo povećati, pa će se desiti preraspodjela imovine u korist štediša. Kod sistema J.A.K. banke ovo se neće desiti, jer štediše ne dobijaju kamatu za svoj uštedeni novac, tako da ovaj sistem ne vodi do preraspodjele imovine od dužnika ka povjeriocima.

Sa aspekta kreditne institucije bitan je kreditni rizik i rizik likvidnosti kod odobravanja kredita. Obzirom da postoji obavezna štednja kod J.A.K. kredita, nakon 51. anuiteta J.A.K. će vratiti pozajmljeni iznos od korisnika kredita (neto pozajmljeni iznos minus iznos anuiteta), jer J.A.K. banka isplaćuje neto iznos od 9.400 € u našem primjeru. S druge strane, kod klasičnog bankarskog kredita banka će tek nakon 75. mjeseca vratiti pozajmljeni novac, jer su anuiteti niže, obzirom da ne postoji obavezna štednja. Zato J.A.K. banka uspijeva da povрати pozajmljeni novac prije polovine trajanje kredita, što poboljšava poziciju likvidnosti J.A.K. banke. Obzirom da ova banka isključivo pozajmljuje novac iz depozita, mnogo je

bitno da banka što prije vrati pozajmljeni novac od svojih članova da bi imala dovoljno novca za kredite.

KRITIČNA ANALIZA - EKONOMSKI IZAZOVI MODELA

Finansijski proizvodi J.A.K. banke imaju svoje posebnosti kao posljedica ideološkog opredjeljenja banke. Jedno od glavnih pitanja jeste: da li je ovaj model ekonomski održiv? Već smo analizirali potražnju za kreditima i ekonomske prednosti i nedostatke ovih kredita. Zaključili smo da su, generalno, ovi krediti ekonomski povoljni. S druge strane, treba analizirati ponudu za štednju, tj. da li će J.A.K. banka imati dovoljnu ponudu novca? Zato želimo analizirati zašto pojedinci štede. Glavni razlog za štednju jeste da pojedinci imaju dovoljno novca za buduću potrošnju. Na primjer: ukoliko pojedinac planira da se oženi/uda, da kupi kuću ili sumnja u sigurnost svoje penzije, on će smanjiti svoju sadašnju potrošnju na određeni minimum da bi imao veću kupovnu moć u budućnosti. Zbog toga će ovi pojedinci štedeti, tj. odložiti svoju potrošnju za u budućnost. Za ove ljude je pozitivno postojanje dodatne štednje, jer će imati dodatni iznos za svoju buduću potrošnju. Naravno da mogućnost štednje zavisi od visine prihoda. Obavezna štednja je moguća, ukoliko je iznos rate mali, dok je kod velikoga iznosa ovo vrlo teško ostvarivo. Naravno, ukoliko postoji stabilno ekonomsko okruženje (sa stabilnim socijalnim osiguranjem) to je lakše ostvarivo. Međutim, u nestabilnim privredama, trebalo bi možda razmisliti da se smanji iznos obavezne štednje. Ali, ovaj prijedlog bi opet smanjio dostupnost likvidnih sredstava za banku i povećao rizik likvidnosti i kreditni rizik.

Tako, ukoliko se gleda na novac kao sredstvo za finansiranje za opštu dobrobit pojedinaca i zajednice (a ne isključivo kao sredstvo za čuvanje vrijednosti), tada je J.A.K. interesantna alternativa. A ova ponuda je, prije svega, atraktivna za srednju klasu, koja će imati dovoljno prihoda da finansira otplatu rata, administrativni trošak, obaveznu štednju i članarinu. Međutim, postavlja se pitanje: koliko je finansijski proizvod J.A.K. banke zanimljiv za osobe koje žele da investiraju svoju uštedevinu da bi umnožili svoj kapital? Za ove pojedince J.A.K. banka nema odgovarajući finansijski proizvod. Zato bi banka trebalo da ponudi proizvode poput investiranja u akcije ili druge udjele privrednih društava. Naravno, da bi se sačuvao kooperativni karakter banke, moglo bi izvršiti klasifikaciju da se samo investira u kompanije, koje su iz mjesta gdje djeluje banka i aktivna u određenom sektoru (npr. prehrambena industrija, obnovljivi izvori energije i sl.).

Dodatni ekonomski izazov za J.A.K. model jeste inflacija. Generalno, inflacija je pozitivna za dužnike, jer će se realna vrijednost duga smanjiti, ali negativna za štediše, jer će se realna vrijednost imovine smanjiti. [7, str. 56] Obzirom da su kod J.A.K. modela, članovi koji imaju kredite istovremeno štediše i dužnici, inflacija neće imati posebnu ulogu za dužnike. Međutim, problem nastaje za članove, koji nisu koristili kredit, jer će se tada smanjiti realna vrijednost njihove uštedevine. Ovo bi imalo negativni psihološki efekat, prije svega kod većih stopa inflacije.

Slika 1. nam pokazuje razvoj depozita i kredita J.A.K. banke u vremenskom periodu od 1991. do 2009. godine. Generalno se da primijetiti pozitivan trend, prije svega od

1994. pa nadalje. U periodu od 1991. do 1994. godine došlo je do pada depozita, pa time i kredita. Također, iznosi depozita i kredita su bili gotovo izjednačeni u periodu od 1994. do 1999. godine. Razlog može biti bankarska kriza koja je zadesila Švedsku u tom periodu. Ali sigurno postoji atraktivnost J.A.K. banke, jer su se depoziti više nego udesetostručili u periodu od 1991. do 2009. godine.

Slika 1. Razvoj depozita i kredita J.A.K. u periodu od 1991. do 2009. godine (iznosi u milionima švedskih kruna)

Izvor: J.A.K. Švedska

Jedan od glavnih problema za J.A.K. banku jeste finansiranje administrativnih troškova banke. Novi članovi plaćaju 200 švedskih kruna (oko 22 eura) i 250 kruna članarine. To je minimum radi finansiranja operativnih troškova. Ovi troškovi su, svakako, već na minimumu zbog visokog stepena dobrovoljnog rada članova i simpatizera banke. Analiza bilansa uspjeha može nam dati odgovor da li banka uspijeva da pokrije svoje rashode.

Glavni prihodi banke su prihodi od članarine, koji se knjiže kao ostali prihodi, i prihodi od administrativnih taksi, koji se knjiže kao dobitak po osnovu kamata prema računovodstvenim standardima za finansijske institucije. Obzirom da se administrativna taksa naplaćuje po osnovu kredita, svaki prihod po osnovu kredita se knjiži kao prihod od kamate.

Kada se analizira dobitak po osnovu kamata, da se primijetiti pad u vremenskom periodu od 2008. na 2009. godinu, i to za 8,9%. Od 2009. godine, postoji stalni rast ove vrste dobitka, prije svega od 2010. na 2011. godinu, gdje se dobitak povećao za čak 30,2%. Kod prihoda od članarine (ostali prihodi) postoji stalni rast prihoda od 2008. godine pa nadalje. Od 2008. do 2009. godine postoji značajan rast od 22,2%, a narednih godina blaži rast od 2,2% do 4,6%. Ovi prihodi ukazuju na značajno povećanje članova u 2009. godini, a da se pretpostaviti da se broj članova stabilizovao narednih godina. Sličan razvoj kao kod ostalih prihoda desio se i kod ukupnih prihoda. Ukupni prihodi su se smanjili u 2009. godini za -3,3%. U 2010. godini postoji blagi rast od 2,5%, a 2011. godine čak 22,4% i u 2012. godini 6,7%.

Tabela 5. Bilans uspjeha J.A.K. banke od 2008. do 2012. godine (u hiljadama SEK)

	2012	2011	2010	2009	2008
Dobitak po osnovu kamata	27.954	26.091	20.041	19.922	21.876
Dobitak po osnovu naknada i provizija	-43	-94	-7	-223	-139
Dobitak po osnovu finansijskih transakcija	-9	0	0	-32	104
Ostali prihodi (članarina)	7.755	7.417	7.256	6.949	5.685
UKUPNI PRIHODI	35.657	33.414	27.290	26.616	27.527
Administrativni rashodi	-24.762	-22.528	-21.844	-23.596	-22.716
Operativni rashodi	-4.929	-4.636	-3.829	-4.133	-3.857
Gubitak kod kredita	-1.075	-1.177	47	-852	-1.044
UKUPNI RASHODI	-30.766	-28.341	-25.626	-28.581	-27.616
DOBITAK IZ REDOVNOG POSLOVANJA	4.891	5.073	1.664	-1.965	-90
Porez na dobit	8.223	0	0	0	0
NETO DOBITAK	13.114	5.073	1.664	-1.965	-90

S druge strane, kada se analiziraju rashodi, dominiraju administrativni rashodi. Operativni rashodi i gubici kod kredita (otpisi) imaju relativno manji značaj. Obzirom da su se ukupni prihodi generalno povećali u periodu od 2009. godine, procentualni udio administrativnih rashoda u ukupnim prihodima se smanjio od oko 80% na oko 70%. Ovo se može uzeti i kao pokazatelj za povećanje efikasnosti u organizaciji administrativnih poslova od strane banke. Obzirom da su administrativni rashodi u značajnoj mjeri po svojoj prirodi fiksni, oni se u apsolutnom iznosu nisu značajno promijenili. Također, operativni rashodi nisu se značajno promijenili u apsolutnom iznosu i kao procentualni udio u ukupnim prihodima.

Kod gubitaka kod kredita ne postoji jasan trend. U 2009. godini su se smanjili gubici za -18,4%. U 2010. godini su se ovi gubici drastično smanjili za -105,5%. S druge strane, u 2011. godini banka je pretrpjela velike gubitke na osnovu kredita u iznosu od 1.177 hiljada švedskih kruna. Godinu kasnije su se smanjili gubici kod kredita za -8,7%, pa je time postignut nivo od 2008. godine. Kada gledamo uticaj gubitaka kod kredita u vertikalnoj analizi, otpisi smanjuju prihode, u prosjeku, za 3%.

Na kraju, još preostaje analiza uspjeha banke. Banka je neprofitna organizacija, pa time želi samo pokrivati svoje prihode. U 2008. godini, banka je imala minimalni gubitak. U 2009. godini, banka je imala značajan gubitak, zbog značajnog pada dobitka po osnovu kamata i rasta administrativnih rashoda. Od 2010. godine, banka radi profitabilno zbog, prije svega, rasta dobitka po osnovu kamata, dok su administrativni rashodi rasli u manjoj mjeri.

Tabela 6. Bilans stanja J.A.K. banke od 2008. do 2012. godine (u hiljadama SEK)

Godina	2012	2011	2010	2009	2008
Gotovina i gotovinski ekvivalenti	11	14	15	10	27
Državne obveznice	204.580	208.368	195.642	146.955	29.957
Ostale obveznice	49.863				
Potraživanja prema drugim kreditnim institucijama	161.403	112.387	61.055	29.496	35.518
Potraživanja po osnovu kredita fizičkim i pravnim licima	884.600	895.049	888.178	888.280	901.231
Udjeli	301	401	401	401	1.301
Materijalna i nematerijalna ulaganja	8.920	8.785	9.099	8.703	7.447
Odložena poreska sredstva	8.216				
Ostala sredstva	516	486	620	336	345
Aktivna vremenska razgraničenja	42.780	42.502	39.440	36.107	32.419
UKUPNO AKTIVA	1.361.190	1.267.992	1.194.450	1.110.290	1.008.245
Obaveze prema kreditnim institucijama	1.000	1.000	1.132	1.132	2.000
Primljeni depoziti od fizičkih i pravnih lica	1.265.760	1.188.826	1.123.695	1.043.466	938.918
Ostale obaveze	1.402	922	1.662	666	1.570
Pasivna vremenska razgraničenja	3.250	3.041	2.994	2.875	2.707
Ukupno obaveze	1.271.412	1.193.789	1.129.483	1.048.139	945.195
Kapital	89.778	74.203	64.967	62.151	63.050
UKUPNO PASIVA	1.361.190	1.267.992	1.194.450	1.110.290	1.008.245

Analizirajući bilans stanja banke, dominantna pozicija u aktivi su potraživanja po osnovu kredita prema fizičkim i pravnim licima. Ovo je osnovna djelatnost banke i treba da bude dominirajuća pozicija. Međutim, udio ove pozicije u ukupnoj aktivi je u kontinuiranom padu od 2008. godine, tj. smanjio se od 89,4% u 2008. godini na 65% u 2012. godini. U apsolutnom iznosu ova pozicija nije pretrpjela veće izmjene. Da se primijetiti da se desila supstitucija ove pozicije sa pozicijom "državne obveznice". Udio državnih obveznica se kontinuirano povećao, sa 3,0% u 2008. godine na 15,0% u 2012. godini. Prije svega, od 2009. godine banka je intenzivno počela koristiti državne obveznice kao obezbeđenje za svoje depozite i načina za održavanje likvidnosti. Naravno, ovdje bi se sada moglo kazati da postoji protivrječnost, zašto banka koristi kamatne državne obveznice, kada banka želi izbjegavati kamatu? Kada se vratimo na bilans uspjeha da se primijetiti da su prihodi po osnovu finansijskih transakcija minimalni, pa se da pretpostaviti da banka koristi kratkoročne državne obveznice kao sredstvo obezbeđenja likvidnosti, i da su finansijski prihodi nebitni za banku, tako da se ne vrši špekulacija ovim hartijama.

Također se da primijetiti da banka drži minimalne iznose u obliku gotovine i gotovinskih ekvivalenata. Ali zato su se potraživanja prema drugim kreditnim institucijama povećala od 3,5% u 2008. godini na značajnih 11,9% u 2012. godini. Ovdje se može vidjeti da je J.A.K. banka virtualna banka i da drži svoje depozite kod drugih banaka.

Kod pasive dominiraju depoziti od strane članova banke. Oni čine uvijek između 93% do 94% pasive banke u periodu od 2008. do 2012. godine. Pozitivno je što je u istom periodu došlo do kontinuiranog rasta depozita, u 2009. godini za 11,1%, u 2010. godini za 7,7%, pa 5,8% godinu kasnije i najzad 6,5% u 2012. godini. S druge strane, kapital čini oko 6% pasive. Obzirom da banka traži sigurnosni depozit od 6% na odobrene kredite, zanimljivo je analizirati odnos između kapitala i odobrenih kredita. Ovdje dobijamo sljedeće rezultate: u 2008. i 2009. godini, iznos je bio 7,0% kapitala prema ukupnim kreditima. U 2010. godini se ovaj odnos blago povećao na 7,3%, dok smo u 2011. godini imali 8,3% odnosno 10,1% u 2012. godini. Da se pretpostavi da je uzrok za veći rast zadnjih dvije godine zbog ostvarenja dobiti u tom periodu. Također, iznos kapitala je u većoj mjeri porastao nego što je iznos dobiti, a razlog je vjerovatno taj što se dio kapitala finansira članarinom.

Na kraju finansijske analize želimo analizirati najbitnije finansijske pokazatelje banke. Kvalitet aktive možemo ocijeniti sa dva pokazatelja. Prvi pokazatelj jeste upoređivanje rashoda zbog otpisa kredita i vrijednost ukupnih kredita. Analizom se da utvrditi da banka dobro upravlja odobrenim kreditima, jer se gubici kreću oko 0,1% od 2008. do 2012. godine. S druge strane, kada analiziramo u kojoj mjeri su otpisi zbog loših kredita uticali na neto dobit banke, možemo primijetiti da je uticaj u 2008. godini bio značajan. Banka je imala gubitak od -90 hiljada SEK, a otpis kredita u vrijednosti od -1.044 hiljada SEK. U narednoj godini, otpisi su, također, značajno uticali na smanjenje neto dobiti banke. Od 2010. godine ovaj uticaj se smanjio, gdje jedino imamo u 2011. godine značajno smanjenje neto dobiti zbog otpisa potraživanja.

Tabela 7. Najbitniji finansijski pokazatelji J.A.K. banke od 2008. do 2012. godine

	2012	2011	2010	2009	2008
Otpis kredita	-0,12%	-0,13%	0,01%	-0,10%	-0,12%
Smanjenje dobiti zbog otpisa kredita	-8,20%	-23,20%	2,82%	43,36%	1160,00%
Odnos kredita i depozita	69,9%	75,3%	79,0%	85,1%	96,0%
Prihod od kredita	3,2%	2,9%	2,3%	2,2%	2,4%

Kada analiziramo odnos odobrenih kredita i primljenih depozita, da se primijetiti da postoji trend smanjenja ovog odnosa. U 2008. godini su gotovo svi krediti finansirani depozitima. Smanjenje ovog odnosa nam pokazuje da su depoziti značajnije rasli nego što su odobreni krediti, pa je time banka bila u stanju da pravi likvidne rezerve, investirajući naprimjer u državne obveznice.

Prosječni prihod od kredita, kojeg dobijamo dijeljenjem dobitka po osnovu kamata i obim odobrenih kredita, se povećao što ukazuje na to da je banka povećala profitabilnost svojih kredita i smanjila kamatne rashode banke. Također, se može

pretpostaviti da je banka povećala izdavanje kredita sa većim administrativnom taksom, kao što su krediti bez garancije, gdje se naplaćuje administrativna taksa u visini od 4,5%.

SLIČNOSTI MODELA SA ISLAMSKIM BANKARSTVOM

Na prvi pogled je sistem rada J.A.K. banke veoma sličan konceptu islamskog bankarstva, jer oba koncepta ne prihvataju davanje i uzimanje kamate. Tako da je 1990. godine Ministarstvo za islamska pitanja Kuvajta donijelo odluku da je J.A.K. model u skladu sa islamskim principima. [11, str. 198] Međutim, glavna razlika postoji kod argumentacije zašto se izbjegava kamata: islamsko bankarstvo izbjegava kamatu zbog vjerskih propisa, dok J.A.K. na osnovu racionalnih principa, jer je ova institucija neutralna prema vjerskim i političkim ubjedenjima. [10, str. 9]

Štaviše, postoji razlika među korišćenim finansijskim proizvodima. J.A.K. banka isključivo koristi samo beskatmatne kredite uključujući administrativne troškove. Ovaj finansijski proizvod je načelno prihvatljiv sa islamskog aspekta. I islamske banke daju beskatmatne zajmove sa administrativnim troškovima. Sa islamskog aspekta, dozvoljeno je finansijskoj instituciji da traži nadoknadu od dužnika u visini operativnih troškova izdavanja zajma. Međutim, ovo je ograničeno na stvarne troškove izdavanja. [13, str. 23] Tako da je naplata administrativnih troškova kod J.A.K. banke prihvatljiva sa islamskog aspekta. Problematična tačka može biti način obračuna administrativnih troškova. Sam način obračuna se vrši prema konformnom metodu obračuna kamatnih stopa. Tako da postoji sličan način obračuna administrativnih i kamatnih troškova. Obzirom na mišljenje Islamske akademije iz Džidde da treba samo naplatiti stvarne transakcione troškove, koji se koncentrišu na zaključivanje ugovora i kontrolu naplate rata, treba procijeniti stvarne troškove izdavanja kredita prema vremenskom trajanju ugovora i iznosu zajma, bez određivanja paušalnog procenta.

Jedna od glavnih razlika između islamskih banaka i J.A.K. banke jeste korišćenje partnerskih ugovora kod prvih. Islamska banka značajan dio svojeg kapitala mobilizira putem tzv. "mudareba"-računa, odnosno investicionih računa. Ovdje štediša daje novac, a islamska banka preuzima obavezu da investira ovaj novac na profitabilan način. Na kraju se dijeli ostvarena dobit među partnerima, odnosno ukoliko je nastao gubitak, štediša će morati snositi ovaj gubitak. Posebnost investicionih računa je u tome što su vlasnici ovih računa istovremeno i vlasnici banke, jer sa mudarebom dobijaju, ne samo pravo na dobit, nego i pravo na dio imovine banke. Također, islamska banka može uložiti svoj novac koristeći tzv. "mušareku", koja je dosta slična principu ortačkih i komanditnih društava. Štaviše, islamske banke investiraju u hartije od vrijednosti, kao što su akcije i "islamske obveznice". Pored toga, islamske banke investiraju novac putem dužničkih finansijskih instrumenata, gdje se vrši razmjena novca za fizički predmet. [3, str. 48-51]

Ovo jasno pokazuje da islamske banke imaju širi portfelj finansijskih proizvoda, pa time mogu na veći broj načina da ostvaruju dobit. Razlog je i u tome što današnje islamske banke nisu kooperativne, nego profitno orijentisane, koje su u vlasništvu

akcionara i svojih štediša - investitora. S druge strane koncepcija J.A.K. banke je kooperativa, koja želi da pomogne svojim članovima, u čijem je i vlasništvu. Naravno da se mogu islamske banke organizovati i kao kooperativa, koja bi obogatila svoj portfelj finansijskim proizvodima koji su manje rizični, kao što su islamski dužnički instrumenti. Partnerski instrumenti su složeniji i nose veći stepen rizika. Tako da se da pretpostaviti da će kooperativna banka vjerovatno izbjegavati ovakve finansijske proizvode. Partnerski instrumenti su i bili predmet rasprave kod J.A.K. banke, ali oni trenutno nisu prihvatljivi za banku. Postoji prijedlog da se za primjenu partnerskih ugovora osniva posebna investiciona banka koja bi se time bavila, jer postoji strah od strane članova da će se banka udaljiti od svoje osnovne ideologije ukoliko prihvata koncept ostvarivanja dobiti. [10, str. 11, 12]

PRAVNI IZAZOVI PRIMJENE MODELA U SRBIJI

U ovom dijelu želimo analizirati da li se koncept J.A.K. banke može primijeniti u Srbiji sa pravnog aspekta. J.A.K. banka ima licencu kao banka u Švedskoj, što znači da ima sva prava i obaveze kao banka. Ukoliko bi se osnovao J.A.K. kao banka u Srbiji, tada bi se primijenio Zakon o bankama Republike Srbije. Član 2 Zakona o bankama definiše pojam banka na sljedeći način: "Banka je akcionarsko društvo sa sedištem u Republici Srbiji, koje ima dozvolu za rad Narodne banke Srbije i obavlja depozitne i kreditne poslove, a može obavljati i druge poslove u skladu sa zakonom." [15, član 2]

Ova definicija nam pokazuje da banka treba da bude akcionarsko društvo sa osnivačkim kapitalom od najmanje 10.000.000 evra u dinarskoj protuvrijednosti, prema zvaničnom srednjem kursu na dan uplate. [15, član 12]

Drugi dio gornje definicije nam pokazuje da banka može obavljati "depozitne i kreditne poslove". Pored ovih poslova, banke u Srbiji mogu obavljati i sljedeće poslove: [15, član 4]

1. depozitne poslove (primanje i polaganje depozita);
2. kreditne poslove (davanje i uzimanje kredita);
3. devizne, devizno-valutne i menjačke poslove;
4. poslove platnog prometa;
5. izdavanje platnih kartica;
6. poslove s hartijama od vrednosti (izdavanje hartija od vrednosti, poslovi kastodi banke i dr.);
7. brokersko-dilerske poslove;
8. izdavanje garancija, avala i drugih oblika jemstva (garancijski posao);
9. kupovinu, prodaju i naplatu potraživanja (faktoring, forfeiting i dr.);
10. poslove zastupanja u osiguranju;
11. poslove za koje je ovlašćena zakonom;
12. druge poslove čija je priroda srodna ili povezana s poslovima iz tač. 1) do 11) ovog stava a u skladu sa osnivačkim aktom i statutom banke.

Analizirajući ova dva članka možemo vidjeti da jedna banka u Srbiji, koja bi željela da funkcioniše prema načelima švedske J.A.K. banke, bi mogla koristiti svoj finansijski instrument - primanje depozita i davanje kredita, ali naravno bez kamate

uz naplaćivanje administrativnih troškova. Ali, ovdje je glavni izazov osnivački akcijski kapital u iznosu od 10 miliona eura. Kao kooperativna banka, koja, prije svega, želi da pokrije svoje troškove, teško će se prikupiti tako visok iznos za osnivanje jedne J.A.K. banke, prije svega, uzimajući u obzir ekonomsku situaciju u Srbiji. Također, strani investitor ne bi vjerojatno uložio veći iznos kapitala u ovakav projekat. Zato, osnivanje J.A.K.-a kao banke u Srbiji je vrlo teško zbog potrebnog visokog akcijskog kapitala.

Za alternativni način organizacije može nam ipak koristiti organizacija švedske J.A.K. banke. J.A.K. banka je, u suštini, virtuelna banka, tj. nema svoje filijale i transakcije se ne mogu lično obaviti. Cijeli sistem funkcioniše elektronski. Pored toga, J.A.K. banka ne vrši platni promet, tako da svaki član ima pored svojeg J.A.K. računa i račun kod klasične banke. Znači, ukoliko osoba želi imati račun kod J.A.K. banke, ona će sa svojeg tekućeg računa prebaciti novac J.A.K. banci. Usluge J.A.K. banke se ograničavaju na depozite i kredite. [10, str. 2] Tako da ukoliko član želi da povuče novac sa svojeg J.A.K. računa, to trenutno traje dva radna dana. [10, str. 7] Također, J.A.K. banka trenutno pregovara sa većim bankama kako bi ponudili usluge bankomata. [10, str. 7]

Na osnovu ovog principa, za pokretanje jedne institucije prema principima J.A.K. banke moglo bi se na početku organizovati jedno udruženje građana gdje bi članovi mogli da plaćaju članarinu i da štede novac. Članovi bi mogli da štede novac i udruženje bi moglo pozajmiti novac svojih članova, tj. na taj način bi mogli da štede članovi putem udruženja. Kada jedan član želi da pozajmi sredstva, udruženje bi izvršilo kreditnu analizu i uz naplatu administrativnih troškova pozajmilo sredstva bez kamate.

Naravno, ovdje je neophodna detaljna pravna analiza da li bi udruženje moglo uzimati i pozajmiti sredstva, jer bi u ovom slučaju udruženje u značajnoj mjeri ličilo na depozitno-kreditnu instituciju, što zahtijeva licencu kao banke. Udruženje građana može se, između ostalog, finansirati putem članarina i finansijskih subvencija. [16, član 364] Obzirom da će vjerojatno obim depozita i kredita biti manji, to bi bilo u skladu sa zakonom. Naravno, eventualna dobit se ne dijeli osnivačima, članovima, članovima organa udruženja, direktorima, zaposlenima ili sa njima povezanim licima, tako da se ne bi povrijedila zakonska regulativa. [16, član 37] Za slučaj prestanka udruženja kao primalac njegove imovine statutom se može odrediti samo domaće nedobitno pravno lice koje je osnovano radi ostvarivanja istih ili sličnih ciljeva. [16, član 37]

Ukoliko je ovakva organizacija pravno problematična, udruženje građana bi moglo da pokuša da kooperira sa institucijom koja ima licencu kao banka u Srbiji. Članovi bi otvorili poseban štedni račun kod te banke, čiji iznosi bi se isključivo koristili za odobrenje beskamatnih kredita. Usluga banke bi se naplatila putem administrativnih troškova. Za kreditnu analizu i odobrenje kredita bi bilo zaduženo udruženje, u cilju usmjerenja novca ka socijalno održivim projektima i da bi se zaista beskamatni krediti odobrili članovima. Ovdje bi bio glavni problem rivalitet između portfelja banke i beskamatnih kredita udruženja. Banka bi se možda bojala da će manji obim svojeg novca moći da plasira, pa time izbjegnuti saradnju. Zbog toga bi trebalo vidjeti da li bi postojala banka za takvu saradnju.

ZAKLJUČAK

J.A.K. banka pokazuje u praksi da se jedna banka može drukčije organizovati nego što to današnja ekonomska teorija tvrdi. Ova banka uspješno prikuplja i plasira depozite na beskamatnom principu. Na taj način, članovi banke mogu na povoljan način dobiti kredit, u poređenju sa ponudama klasičnih banaka. Pored otplate kredita, svaki korisnik kredita će imati dodatnu uštedevinu na raspolaganju, jer je cilj banke da članovi štede novac i stiču svoju imovinu. Ovaj princip ukazuje na kooperativni karakter banke i da banka ulaže značajan napor u edukaciju svojih članova. Pored toga i članovi banke ulažu veliki trud i napor da bi viziju i misiju banke širili što dalje, jer cilj banke nije ostvariti veliku dobit, nego ukazati na alternativni način finansiranja izbjegavajući ponudu modernog bankarskog sistema.

Ali da bi banka bila i dugoročno uspješna u privlačenju dodatnih članova, ne treba samo ponuditi finansijske proizvode pojedincima koji žele doći do povoljnog kredita. Banka bi trebala proširiti svoju ponudu na finansiranje dugotrajne potrošačke robe na odloženo plaćanje (npr. kompjuteri, auta) i, prije svega, omogućiti investitorima da profitabilno ulažu svoju uštedevinu radi povećanja kupovne moći u budućnosti putem partnerskih ugovora. Ovaj cilj pojedinačnih štediša se može povezati sa socijalnim ciljevima banke. Na primjer: banka može ponuditi partnerske ugovore kompanijama, koje su aktivne u sektoru obnovljivih izvora energija ili razvoju lijekova za siromašne.

Uglavnom, prema našem mišljenju, banka ima veliki potencijal da se ova ideja proširi u svijetu. Projekti u Njemačkoj, Italiji i drugim zemljama pokazuju da se osnovni koncept J.A.K.-a iz Švedske širi. Tako da se može desiti da će i na balkanskim prostorima imati u ponudi ovakav koncept.

BIBLIOGRAFIJA

10. Anielski, M. (2004) *The JAK Members Bank Sweden - An Assessment of Sweden's No-Interest Bank*, rad dostupan na: <http://www.anielski.com/Documents/The%20JAK%20Bank%20Report.pdf>
11. Bećirović, S., Dudić, A. (2013) Izazovi kod osnivanja islamskih banaka, *Ekonomski izazovi*, 2 (3), str. 78-96.
12. Bećirović, S. (2014) Pravni izazovi kod osnivanja islamskih banaka u Srbiji, *Pravne teme*, 2 (3), str. 46-65.
13. Bećirović, S., Plojović, Š. & Ujkanović, E. (2010) Consequences of rising public debts, *International Scientific Conference "Management 2010"*, Kruševac: Univerzitet Union, str. 61-66.
14. Bećirović, S., Plojović, Š. & Ujkanović, E. (2010) The impact of interest on the economy, *International Scientific Conference "Financial crisis"*, Bratislava: Slovak Statistical and Demographical Society, str. 34-45.
15. Bećirović, S., The Impact of Financing Costs on Economic Crises, *International Conference "Challenges of the World Economic Crisis, Faculty of Economics of the University of Niš"*, str. 459-466.
16. Burton, M. (2008) *Unravelling Debt - The Economy, Banking and the Case of JAK*. Schumacher College & University of Plymouth.

17. Conaty, P. & Lewis, M. Sweden's JAK Bank - Liberating community finance from the ball & chain of compound interest, *makingwaves*, 20 (3), str. 51-57
18. Hodžić, N. & Gregović, N. (2013) Analiza bilansa uspjeha i njen značaj za efikasno upravljanje preduzećem, *Ekonomski izazovi*, 2 (4), str. 97-111.
19. Hyder, A. (2013) Interest-free banking in Sweden: How much is it Islamic? *Proceedings of the Second International Conference on Emerging Research Paradigms in Business and Social Sciences (ERPSS 2013)*
20. Kennedy, M. (2006) *Geld ohne Zinsen und Inflation – Ein Tauschmittel das jedem dient*, 8. izdanje. München: Goldmann Verlag.
21. *Knapps Enzyklopädisches Lexikon des Geld-, Bank- und Börsenwesens* (1999) Frankfurt am Main: Verlag Fritz Knapp GmbH.
22. *Resolutions and Recommendations of the Council of the Islamic Fiqh Academy*, knjiga dostupna na: <http://www.irtipms.org/PubDetE.asp?pub=73>
23. Vichi, G. (2013) *A particular model of interest-free bank: The case of JAK Bank in Italy*. Firezne: Universita degli studi.
24. Zakon o bankama, Sl. glasnik RS, br. 107/2005 i 91/2010
25. Zakon o udruženjima, Sl. glasnik RS", br. 51/2009 i 99/2011
26. <https://www.jak.se/content/banking-system>, pristup 04.09.2014. godine
27. <https://www.jak.se/sites/.../Short%20info%20JAK%20Medlemsbank.doc>, pristup 04.09.2014. godine

RESUME

This paper analyses a unique bank in today's financial system. JAK members bank from Sweden rejects many theses accepted in today's banking theory. This bank does neither pay any interest on its deposits nor asks for interest for given loans. Administrative expenses of the bank are covered mostly through loan fees and membership fees. At first sight, this "loan fee" seems to be the same as the interest. However, revenues from the loan fee are only used to cover administrative costs of the bank. These revenues are not distributed to the members as dividends. At the moment JAK has a loan-cost of 3% of the annual debt. This loan fee is fixed in the loan contract for the whole period of the loan, so there are no "variable loan fees". Another special feature of JAK loans is that every debtor has not only to finance his loan fee and repay his debt, but has also to save during the repayment of his loan - the same amount as he has taken from the bank.

It is also important to mention that JAK Members bank is a professionalised bank with around 38,000 members, holding a bank license since 1997. Because JAK is a cooperative bank, all members of JAK are owners of the bank. Furthermore, the bank has developed a "saving points system" in order to attract more savings and to set an order for prioritising loan applications.

After presenting how the JAK members bank works, we have conducted a critical analysis of this system. The major challenges of the bank are to find a way to adequately cover the administrative costs. Furthermore, some members could find it difficult to finance their obligatory savings. Another challenge is to attract savings from individuals who possibly do not want to take a loan from JAK, but to save for future expenses (e.g. for retirement).

Moreover, this paper compared the similarity between the JAK system and Islamic banking and provided some proposals with regard to implementation of the JAK system in Serbia.